

Te whakairo i tētahi pūnaha mātauranga kaha ake me te iwi o Aotearoa

10 Tau
Ngā tūmahi

Whakamaua te pae tata kia tina - Take hold of your potential so it becomes your reality...
Whaia te pae tawhiti kia tata - Explore beyond the distant horizon and draw it near!

Whāinga 1:

Ko ngā ākonga te iho

Kei te iho ngā ākonga me ū rātau whānau o te mātauranga

Whāinga 2:

Kāore he tauārai i roto i te mātauranga

Ka taea ngā whai wāhitanga me ngā putanga rawe e ia ākonga

Whāinga 3:

Ngā whakaakoranga me te kaiārahi kounga

He tino whaitake ngā whakaakoranga me te kaiārahi kounga mō ngā ākonga me ū rātau whānau

Whāinga 4:

Te anamata o te ako me te mahi

Ngā akoranga e hāngai ana ki ngā ao o ngā tāngata o Aotearoa i tēnei rā, ū, puta noa i ū rātau rā

Whāinga 5:

He mātauranga tūmatanui

taumata tiketike mā te iwi whānui

E pono ana, e toitū ana te mātauranga o Aotearoa

Ngā Tūmahi Kaupapa Mahi Mātauranga

Ngā tūmahi hei waihanga pātuitanga

- » Hangaia ngā pūrongo akoranga matawhānui kia mārama ai ki te anga whakamua me te tautoko i ngā tikanga whakatau a ngā ākonga, whānau me ngā ngao
- » Te whakatinana i ngā āhuatanga o te rautaki Akoranga Kōhungahunga, te anga whakamua o te marautanga me te pūrongo whakatutukitanga me te huringa NZCEA kia whiwhi ai ngā ākonga me ū rātau whānau ki ngā ara akoranga e uaratai ana e rātau
- » Te whakatū i tētahi tikanga motuhake hei āwhina i ngā ākonga me ngā whānau ki te whakatakoto me te whakarite i ngā amuamu mō ū rātau akoranga
- » Te tautoko i te waihanga marautanga paetata e whai wāhi atu ai ngā ākonga me ngā whānau me ngā reo rerekē mai i te hapori whānui i roto i ngā whakatau
- » Te whakarei ake i te reo ākonga i roto i te pūnaha mātauranga matua

Ngā tūmahi hei tautoko i ngā wāhi akoranga

- » Te whakapai ake i ngā ūwehenga pakeke:tamaiti i roto i ngā ratonga akoranga kōhungahunga
- » Te arotake i te rahinga rōpū akomanga, hoaoho whare me ētahi atu āhuatanga ū-taiao i roto i ngā ratonga akoranga kōhungahunga
- » Te waihanga i ngā rauemi tautoko kaiako hei ārahi i ngā akoranga mō ngā whakapātari ū-iwi hira
- » Te tautoko i te whanaketanga o ngā rauemi e ū mai ai i ngā hītori me ngā mōhiotanga paetata, tae atu ki ērā e puritia ana e ngā iwi, ki roto i ngā akoranga
- » Te whakawhanake i ngā pūmanawa puta noa i te mātauranga matua ki te whakamahi raraunga, tikanga pāi hei tautoko i te oranga o ngā ākonga

Ko ngā whakaritenga hei whakarite i te kaikiri, me te aukatitanda

- » Te whakarato me te ako mai i Te Hurihanganui me ētahi atu kaupapa hei patu me te whakarite i te kaikiri me te aukatitanda i roto i ngā ratonga akoranga kōhungahunga, kura me ētahi atu wāhi akoranga
- » Te whakatinana i ngā kaupapa hou hei ārahi i te kanorautanga me te ārai me te urupare ki ngā mahi whakaweti, tae atu ki te whakawhanake i te māramatanga me te mōhio o ngā kaiwhakaako
- » Te whakawhanui i ngā huatau o te angitu ki tua atu o te taha mātauranga mō ngā ākonga katoa me ngā whānau

Ko tā Ngā Kaupapa Matua ū-Motu mō te Mātauranga, Te Rautaki Mātauranga Matua...

... he whakarato i te āheinga ki te tuari me te kōkiri whakamua i ēnei kaupapa matua me ngā tūmahi me ngā ratonga akoranga kōhungahunga, ngā kura me ngā whakahaere mātauranga matua, ū, me te hunga katoa e tika ana me whai wāhi mai kia hua ai ngā panonitanga pai mō te katoa

Ngā tūmahi hei turaki i ngā tauārai ū-pūtea ki te ūritenga

- » Te mau tonu ki te 20 haora koreutu me te turaki i ētahi atu tauārai ū-pūtea i roto i te mātauranga kōhungahunga
- » Te whakatinana i te Taupū ūritenga hei whakarite i ngā pāngā o te noho rawakore ki ngā putanga o ngā ākonga
- » Te whakatinana i tētahi whakamātautau o tētahi kaupapa whakarato tina i te kura
- » Te whakanui haere ake i ngā putanga ki ngā kura kāore i te rapu koha
- » Te tuku i te NCEA mō te koreutu ki ia taiohi
- » Te tuku i te Ako Kore Utu hei tautoko i te Mātauranga Matua me te Whakangungu

Ngā tūmahi e tino ū ana ki ngā hiahia o ngā ākonga katoa

- » Te whakarato i ngā ratonga me ngā tautoko hou mā ngā ākonga 'e noho tūpono pea te kore aro ki te kura', tae atu hoki ki te whakarato mā te Mātauranga Rerekē
- » Te waihanga i ngā tūranga Kaitakawaenga Tautoko Akoranga kia tika ai te whiwhi i ngā tautoko i te wā tika
- » Te whakarato i te Mahere Mahi Tautoko Akoranga me ētahi atu kaupapa me te whakarite ka tōmua te tautuhī i ngā akoranga tāpiri me te urupare wāwe
- » Te whakakaha i ngā tautoko motuhake kia tika ai te whiwhi a ngā ākonga whai matea i ngā tautoko tika i roto i te wā
- » Te waihanga utauta e tautoko ana i ngā tikanga noa e kīte a i te anga whakamua me ngā matea akoranga
- » Te whakawhānui i Ngā Tautoko Pūmanawa hei āwhina i ngā ākonga whai pūmanawa ki te whakatutuki i ū rātau pūmanawa nohopuku
- » Te waihanga tautoko mā ngā ākonga whai pūmanawa i roto i te Mātauranga Māori
- » Te whakamahi i te haumitanga me ngā ū-pūtea hei whakarite ka tutuki i Ngā Whakahaere Mātauranga Matua ngā putanga ūrite, angitu hoki
- » Te whakaraua i te rāngā Mātauranga Pakeke, Hapori, tae atu ki ngā akomanga pō
- » Te waihanga i ngā mōhiohio me ngā utauta hei whakamahere i ngā pūkenga ki ngā ara mahi me ngā ara noa
- » Te whakawhānui i ngā whai wāhitanga mahi moni/ako

Ngā tūmahi hei whakapiki ake i te rahinga me te kounga o ngā kaiako i roto i ngā ratonga akoranga kōhungahunga me ngā kura katoa

- » Te whakarato i ngā kaupapa Rautaki whakarato kaiako ohu mahi mā ngā akoranga kōhungahunga, kura hoki
- » Te whakatinana i tētahi rautaki ohu mahi atu ki te 2032 hei kukume mai me te pupuri i tētahi ohu mahi pakari, kanorau hoki
- » Te whakapai ake i te Mātauranga Kaiwhakaako Timata kia pakari ake ai ngā kaiako ki te whakatutuki i ngā hiahia o ngā ākonga kanorau katoa o Aotearoa

Ngā tūmahi hei hāpī ake i te kounga o ngā whakaakoranga

- » Te whakapiki i te maha o ngā kaiako whai tohu i roto i ngā ratonga akoranga kōhungahunga
- » Te waihanga i ngā mōhiotanga ahurea puta noa i te ohu mahi, tae atu ki ngā mōhiotanga Tapasā me te Tātaiako mō ngā kaiako e ako ana i ngā ākonga o Te Moananui-a-Kiwa me Te Hurihanganui mō ngā ākonga Māori
- » Te tautoko i ngā kōtuinga ngaio me te whakatau anō i ngā kaupapa matua PLD e aro ana ki te anga whakamua i roto i te marautanga
- » Te whakawhānui ake i ngā tautoko mā ngā kaiako ki te waihanga, whakarato me te aromatawai i ngā marau paetata tuwhera me te whakapai ake i te āhei atu ki ngā rauemi mā te whakakapi i te TKI
- » Te whakapiki i te matatau ki te reo Māori puta noa i te mātauranga kōhungahunga me ngā kura mā Te Ahu o te Reo
- » Te whakapai ake i te tōtikatanga o te reo matatini me te pāngarau i roto i te mātauranga
- » Te whakanui i te hiranga mā Ngā Tohu Whakaako Kairangi
- » Te whakatū i Ngā Rōpū Kaiārahi Pūkenga ū-Rohe hei tuku tohutohu haumitanga mō ngā pūkenga e hiahia ana i ū rātau rohe
- » Te whakatū i Ngā Pokapū Hiranga Ahumahinga hei kōkiri i te auhatanga me te hiranga i roto ngā mahi whakaako, akoranga hoki

Ngā tūmahi hei hāpī ake i te kounga kaiārahi

- » Te waihanga i tētahi pokapū mō te kaiārahi me te whakatinana i te rautaki kaiārahi
- » Te whakapiki ake i te kaiārahitanga ahumahia o ngā mātauranga ahumahinga katoa mā Ngā Kaunihera Whanaketanga Ohu Mahi

Ngā tūmahi hei whakapai ake i ngā pūkenga, mōhio me ngā mōhiotanga

- » Te whakatinana i te marautanga Hangarau Matihiko i roto i ngā kura
- » Te whakahou i ngā tuhinga Marautanga ū-Motu kia mārama ai ngā tūmanako akoranga, ka mutu kei te hāngai ki ngā ākonga o ēnei rā
- » Te waihanga i tētahi arotahi kaha ake mō te hītori o Aotearoa kia noho ai ki roto i te marautanga paetata mō ngā ākonga katoa
- » Te waihanga i tētahi kete āwhina mā ngā tamariki e wehe ana i te kura hei tautoko i ū rātau ki te nānā atu ki ngā pūkena noho e hiahia ana kia angitu
- » Me whakarite kia pakari ake, kia ūrite, kia tuwhera hoki ū tātau tohu tuakana o te kura tuarua, te NCEA mā ngā ākonga o ngā momo kaha katoa, ao hoki

Ngā tūmahi hei tautoko i ngā akoranga pūmau

- » Te whakarewa i te rautaki Pūnaha Ara Mahi hei tautoko i ngā ara mahi me ngā tūmanako o ngā ākonga
- » Te whakaū i ngā akoranga ki roto i te mahi kia taea ai ngā whakangungu tino kounga i te mahi
- » Te whakatipu i ngā kaiārahi o āpōpō mā Te Kawa Mataura.
- » Te whakauru mai i ngā akoranga taketake ki tētahi kaupapa tautoko matawhānui hei whakauru atu, ake, mahi hoki
- » Te whakatinana i te Rautaki Mātauranga ū-Ao hei āwhina ki te hono i ngā tāngata o Aotearoa ki te ao
- » Te arotake i te pūnaha ū-pūtea, tae atu ki ngā tohu, kia kaha ake te arotahi ki ngā akoranga ū-mahi puta noa i ngā tūmomo peka mātauranga whānui ake
- » Te whakatū i tētahi pou tarāwaho tuku ū-pūtea mārama ake e tohaina ai ngā rawa ki ngā akoranga matua ake me ngā hiahia ūhangā
- » Te tautoko i ngā whai wāhitanga matihiko hei whakauru ki tētahi ake mahi whānui ake

Ngā mahi hei whakapakari ake i ngā ara Areao Māori

- » Te tautoko i te uru atu o ngā ākonga kōhungahunga katoa e hiahia ana ki te whakauru ki Te Kōhanga Reo
- » Te whakatipu i ngā ara mātauranga Areao Māori me te tuku i ngā tautoko ūritenga
- » Te tautoko i te whakarauoratanga o te reo Māori
- » Te waihanga me te whakatinana i tētahi mahere mō ngā tohu katoa me ngā pūkete paetahi kia reo rua

Ngā tūmahi kia noho ai te whakaratonga mātauranga ki te wāhi tika

- » Te whakarato i te Mahere Whakatipu Mātauranga ū-Motu hei whakarite kei te ū ū tātau kura akomanga hoki ki te tiaki i te taiao, ū, ka taea e te hunga hauā, me ngā kura ki ngā wāhi e hiahia ana
- » Te waihanga i tukanga whakatū akoranga kōhungahunga kia tika ai te wāhi o ngā whakaratonga paetata ki ngā ara mātauranga me te reo
- » Te waihanga, whakaputa me te whakatinana i tētahi pou tarāwaho mōhiohio me te haumitanga e whakatipu ana i ngā TEO mahinga tiketike

Ngā tūmahi hei hāpī i te motuhaketanga, mahi ngātahi, haepapa hoki

- » Te whakatū i ngā pokapū auahatanga e ūhei atu ai ngā ratonga akoranga kōhungahunga ki ngā pūkenga auha me ngā pātū rangahau
- » Te whakapiki i te aroturuki o ngā ratonga akoranga kōhungahunga
- » Te whakamana me te whakakaha i ngā kōtuinga i ngā taumata katoa kia mahi ngātahi
- » Te waihanga i Te Pūtahi Pūkenga me te Hangarau o Aotearoa kia wātea mai ai he kōtuinga tūmatanui whakakotahi, toitū hoki o ngā mātauranga ahumahinga
- » Te arotake i te pūnaha Pūtea Rangahau ū-Whakatutukitanga
- » Te waihanga i tētahi pūnaha tuku ū-pūtea mātauranga ahumahinga kotahi

Ngā tūmahi hei waihanga i tētahi pūnaha akoranga

- » Te whakatinana i Te Rito hei whakapai ake i te kounga raraunga, wātēatanga, wātētāna me ngā pūnaha
- » Te whakatinana i te aroturuki ka whakaritea, whānui hoki i roto i Ngā Akoranga Kōhungahunga.
- » Whakatū i tētahi parenga raraunga mātauranga e whirinakitia ana me te whakamahi i te mana whakahaere me noā tikanda mahi

Ngā mahi kia puāwai ai ngā pātuitanga Māori-Karauna

- » Kia nui ake te āhukahuka i te Mātauranga Māori kia pā ake ai te tautoko me te whakāū i roto i ngā poari whakahaere, kaiārahitanga me ngā whakaakoranga
- » Te mahi i te tāwhā i te whakawhanake me te whakatinana i ngā pātuitanga Māori-Karauna whāhua.

Kei raro kē ngā tūmahi 10 tau i ngā whakatau Tahua ū muri ake